

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Centralbiblioteket

RAR

Saml.

8:0
192

Förskäl

[Peter Förskäl]

Polit. Sv. 24. 1759.

Bankar
Om

Borgerliga
Friheten.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Directeuren LARS SALVIUS, 1759.

1771 # 5. u. 10. 2

Ante

III

Erstlich

Imprimatur
N. VON OELREICH.

Druck

STOCKHOLM

Verlag des Buchhändlers J. S. SALVUS, 1771

S. 1.

Su mera man får lefwa efter eget behag, ju mera tror man sig wara fri. Näst lifwet kan derföre ingenting wara menniskjor kärare, än friheten. Ingen förlorar eller minskar den, utan at wara twungen af öfwerwäld och fruktan för något större ondt.

S. 2. En förman, som af menniskjor så högt älskas, behöfwer ingen inskränkning, der alla äro dygdiga. Men wi böjas ofta til laster och öförrätt. Alltså böra gränser sättas för oss, friheten bör mista sin skadeliga del, och det allenast blifwa öfrigt, at man efter yttersta wilja får göra det rätt är, gagna andra och sig sjelf, men ingen skada.

S. 3. När hwar och en i et samhälle har tillstånd dertill, så finnes der en rätt borgerlig frihet. Til den hörer alltså, at ingen hindras ifrån det, som är anständigt och för det allmänna nyttigt, at hwar redlig får med trygghet lefwa, lyda et rätt samwete, nyttja sin egendom, och bidraga til sitt samhälles wäl.

S. 4. För denna friheten kunna altid de wara farligast, som äro mäktigast i landet, genom deras ämbeten, stånd, eller rikedom. De kunna ej allenast lätteligen misbruka den makt de äga, utan ock ständigt öka sina rättigheter och sin styrka, så at de öfriga inbyggare måste bästwa för dem mer och mer.

S. 5: Ty det utgör ej et samhälles hela frihet, at undersätarna äro trygga för Regentens öfwerwäld. Det är et stort steg, och det första, til allmän sällhet. Men undersätare kunna ock tryckas af hwarandra. Och i många Republiker, hwilka yfwas af frihetens älskansvärda namn, äro lifwäl de mästa menniskjor de förnåmas trålar.

S. 6. Frågar någon, hwilkens öfwermaakt wote för ett land farligare, Regentens eller egna medborgares? håller jag för re, at utan all twiswel bör man fly och rysa för den förres allra måst. Ty utan at den häfwes, kan aldrig den andra häfwas. Ö Enwäldes Herrars namn, och med deras makt, regeras ofta mycket af wrånga undersåtare, omwärdiga til sin öfwerhets nåd, men säkra genom deß åtnjutande. Måttiga Regenters öfwerwäld är ock mycket swårare at hjälpa. En förlängt drifwen tanke om kröntas helighet, skyddar mer än mycket öfwen de måst orättwisa förstar. Många föreställa sig, at aldrig förnycket inrymmes åt en menniska, som är så mycket uphöjd öfwer andra, som är Guds-makten så nära: Kungarna i Barbariet leka omäpst med sina undersåtares lif, efter de anses som helgon. Non-Juroverna i England göra sig samwete öfwer, at ej wara trogna emot en otrogen Kunga-slåkt. Och at ej gå långt efter exempel, då Sverige, under K. CARL den tolf-tes krig, war utarmat på folk, lifsmedel och penningar, troddes likwäl denna Hjelten ej förderfwa, utan förswara, sitt fosterland. Således känna ej alltid undersåtare Regentens orättwisa, och om de känna den, kunna de dock ej lätt befria sig, förstarna bewaka ensamma, när det omtränger, sina fördelar, de råda ensamma i allting. Hos en enda är båtad och styrka af hela landet samlad. Men då somliga medundersåtare tryckas af de andra, märka alla obilligheten deruti; och då flera på en gång göra misfbruk af sin makt, öfwerwinner den starkare folkhopen lättare deras skingrade affigter, och skingrade krafter. Dem gifwer derföre allmänhetens wördnad och deras egen makt icke nog säkerhet. Enda skygden för dem, är at dölja den oförrätt de utöfwa. Men den kan ej länge döljias, om hwar och en får i allmänna skrifter wederbörligen tala på det, som handlas emot det allmänna bästa.

S. 7. Borgerliga frihetens lif och styrka består alltså i synnerhet uti en inskränkt Regering, och en oinskränkt skrif-frihet, allenast allt skrifwande hindras, som utan gensäjelse är oansändigt, och innehåller hädelse emot GUD, förgripelser emot Regering och enskilda; och retelser til uppenbara laster.

S. 8. Skrif-frihet updrifwer wetenskaperna til sin höjd, röjer alla skadeliga författningar, tyglar alla ämbetsmäns orättwisa, och är

är Regeringens tryggaste försvar i ett fritt rike. Den gör hela menigheten lät i et sådant regerings-sätt. Man hörer ej lätteligen i England farliga anläggningar emot wäl inrättade grundlagar. Ordningar stå dock der tidigt at hjälpa, endast genom en rättmätig strif-frihet. Deremot hafwa wi flerestades haft exempel derpå, at då en osämt delad frihet med tvång förswaras, frider menstlig yrhet lätt til wåld och förwifflade steg, at den som tror sig wara lidande, mister hållre alt, än at han skulle utan afund och hämd se för stor del af samhällens och sin frihet borttröswad af sina likar och medborgare. Den som har litet at förlora, wägar sitt med liden saknad, då han kan förnä sin owän och sin plågare at förlora mycket. Det är wäl ej berömligt, men likwäl wanligt. Friheten måste derföre bewaras med frihet. En wis Regering lämnar menigheten hållre lågenhet, at yttra sitt misnöje med pennor, än med andra gewär, hwilket uplyser å ena sidan, stillar och förekommer buler och oro å den andra.

§. 9. Det är förut nämndt (S. 3.) at Borgerliga friheten uträttar, det hwar rättfint får med trygghet lefwa, lyda sitt samwete, nyttja sin egendom och bidraga til sitt samhällens wälgång. Hwardera stycket wil jag kärteligen förklara.

Lagen sätter wårt lif i mycken säkerhet, då den stadgar, at ingen får ostraffad göra wåld på någon menniskjas kropp och hälsa. Men man nödsas likwäl höra anklagare och ofta fullfölja olyckeliga dödsdomar, om ock intet brott finnes hos den angifna. Ty samhället kan ej wara utan domstolar, och icke dommare altid opartiska. Folkets hat och obändiga iswer har ock ibland bortryckt de oskyldigaste medborgare. Ingen fara är större än denna, för lif och rykte på en gång; och när den ej annorledes kan ändras, tjänarlik wäl friheten at offentliggen förswara sig, til at stilla folkets wrede, och afsträcka dommare iswän konstlande. Kan ock det ej uträttas, så är åtminstone den billigaste ersättning för så stor oförbrätt, at en olycklig dömd får å daga lägga för sina landsmän, at han döe oskyldig.

§. 10. Samweteret grundar sig wäl ofta på falska meningar. Hwilkas ingalunda böra tålas, om de aldeles gå ut på samhällens och menniskjors förderf, såsom Jesuiternas trolösa reglor. Men me,

rendels kunna de, som ett felande samwete tyckes göra farliga, blifwa goda medborgare, om allenast samhället litet kan lämpa sig efter deras willfarelse. Mennonisterna sty för ed, men man kan lika trygt lita på deras ja och nej. Många af dem kunna ej förmås at angripa fienden, men de skjuta gerna ihop penningar til soldaters underhåll. Således kunna flera samweten fela, utan at störa borgerliga enigheten. Ja, under selswa friheten, gifwa sig willjareiser efterhand för sanningens styrka, och astaga, då de ofta genom förförljelse upretade til en dåraktig nit, sprida sig håstigare, liksom en öfwerfåkt eld. Andteligen, då ingenstädes alla kunna wara utan fel, är det af liten wigt, antingen de fela uppenbart, som i England, eller skrymta, som annorstädes.

§. 11. Egendom har man i et Samhälle, dels såsom Statens ledamot, dels såsom enskildt. Af det förra slaget äro det allmännas inkomster och hwad därmed förwårswats, samt det allmännas t änsler. Af det senare är det, som hwar och en för sig äger. Wägge böra lagarna skydda emot öfwerwåld, och fria ifrån misbruk. Hwar och en Inbyggare bör äga billig del i det allmännas tunga, och fördelar. Ty Samhället är gemensamt, och friheten bör wara äfwen så. Landets skatter böra därför ej samlas genom för dyrga utgifter af några få, utan efter egen inkomst bör hwar och en bidra till det allmännas. Hopp at tillträda Samhällets tjänster och äreställen, bör och aldrig wara någon wärdig betagit.

§. 12. När tjänliga prof afläggas wid tillträde af hwarje publicit syssla; när de, som aflagt sådant, stiga endast til nästa högre ämbete i ordning efter deras tjänstetid i förra sysslan; och när första steget tilhörer den, som först wisat sig skickelig därtill; så komma ej tjänster i owärdiga händer, så kan ej hög slägt, penningar och gynnare, säkrare befordre, än egen flit och skickelighet.

§. 13. Junga prof äro lättare och påliteligare, än förhör i kunskapen och utöfningen af det, som hörer til sysslan. Sådana brukas för Präster hos oss, och för alla ämbetsmän i China. Men det är därwid ingen konst, at ogilla den bästa, om man får fråga hwad man wil, och dömma, som man wil. Därföre behöfdes, at wid hwar och en syssla utsätta wisja weten skaper, wisja instruktioner och förrättningar, för hwilla man må wara förbunden, at göra offentelig råfenskap.

§. 14. Det tillåtes lätt, at använda egna ägodelar til sin och Samhällets nytta. Men alla slags egendomar funna ej af hwar och en så lätt förvärfwas, som det wore för Samhället gagneligt. Ingen kan hwar han wil, med arbete eller betalning, skaffa sig land, fastän många til det allmännas stora skada, skulle hafwa mera än de hafda. Lagar, sådana, som Moses war hos Hebreerna, om hwar släkts måtteliga och beständiga jordstycke, 3. Mos. 25: 13. 15. 23. 24. 40. 41. eller Licinii hos Romarna om 500 jugera (257 $\frac{1}{2}$ Tunmland) tjänte då ganska mycket, både at befördra landets försel, och at jämka Gwänarens inbördes rättigheter.

§. 15. Ungenting är mera egit, än våra Kropps och sinnes krafter; ingen ting därföre billigare, än at därmed få föda sig på anständig sätt, så utöfwa nyttiga konster och wetenskaper. Ut fritt näras af Landts och Bruks lefnad, af Handtwerk, af köpenkap, af witterhet, bör också stå öppet för alla, til des mängden blir Samhället skadelig.

§. 16. Från Landet jagas nyttiga arbetare, då lagar ei låta dem, hvilka lyktan ej tildelt något landstycke, i byar och backstuf wor nuta skedd af annat, än lyten och ålderdom, som gör dem nästan orkeslösa. Ty så snart de wilja följa den så naturliga driften til frihet och blifwa sina egna, fly de til Städerna, där de lätt få lefwa efter godtycks, eller tjäna med måtlighet. Men där, efter Englands och Tysklands sed, hwar och en på landet äfwen kan wara herre i sin hydda, där blifwa många arbetare qwar i sin Fädernesbygd, föröka sin släkt, företaga sig nyttiga näringar, låta leja sig til jordsbrukares hjelp; och det alt mycket hållre, än at de genom wal af stadslefnaden skulle blifwa ogifta, öfwerdådiga, lättiefulla, för at underhålla de rikas öfwerflöd, omgifwa förnåma wagnar, döda tiden med sömn och liderlighet, och wara til last för sig och för sitt Fädernesland.

§. 17. Til Konstners uphjelpande och frihet skulle i synnerhet kunna blifka skolor tjäna, där man finge, så fort som ens egen flit och begrep hunne, blifwa fullärd i alla slags wetenskaper och handtwerk, samt lika snart ärkländ för frimästare i den sak man förstode. Men antalet af hwar slags idkare borde utsättas efter Samhällets behof och nytta.

§. 18.

S. 18. Deremot torde försträngt slutna Skrärt, och lärogåfvarnas långsamman undervisande vara stora medel at underhålla lättia, tvång, folkbrist, lidelighet, fattigdom och tidspillan.

S. 19. Sjelfwa de så kallade fria Konster, äro til äfventyrs i Sverige intet nog fria. Annorstädes göra de skäl för namnet. I Tyssland får hwar och en offentlig lärare andra, alt hwad han sjelf inhämtat. Man borde och antingen strart hindras ifrån, at göra bokwett til sin hufwudsak, eller och sedan ej hindras at i frihet lesra af den ofskyldigaste näring.

S. 20. Ändteligen är och det en wigtig rättighet i et fritt samhälle, at fritt få bidraga til det allmännas wäl. Men skal det ske, så måste Samhällets tilstånd kunna blifwa wederbärligen bekant för hwar och en, och en hwar äga tilfälle at därom få yttra sina tankar. Där det saknas, är friheten ej wärd sit namn. Krigs saker, och alt, hwaraf utländningar och owänner kunna göra misbruk, behöfwa til en tid dölsas, och ej komma til mängas wetskap, men ej för rätta medborgares, utan för fiendernas skul. Mycket mindre böra fridsaker, och hwad som i allmänhet angår inwärtas wälfärden, dragas rindan inwånarens ögon. Annars händer lätt, at endast utländningar, som wilja skada, utforska alla hemligheter genom Sändebud och penningar, men sjelfwa landets folk, som böra gifwa tjänliga råd, äro okunniga om det mästa. Däremot, då hela landet är kändt, se åtminstone de upmärksamman, hwad som gagnar eller skadar, och upträcka det för alla, där nödig skrif-frihet är. Då kunna allmänna rådslag altid styras af sanning och kärlek til Fäderneslandet, på hwilkets gemensamma wäl alla enstidtas beror.

UD den Allrahögsta, som wårdar menniskjors sänhet, föröfke wår Swenska Frihet, och beware den til ewärdeliga tider!

